

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ

Μίκης Θεοδωράκης

εκδόσεις
ΑΓΚΥΡΑ

*«Τίποτα δεν είναι πιο αναγκαίο
και πολύτιμο για τον Άνθρωπο
παρά η Ελευθερία.
Αν δεν έχεις τροφή, αν δεν έχεις γνώσεις,
αν δεν έχεις ανέσεις, τότε υποφέρεις.
Αν δεν έχεις Ελευθερία, τότε δεν υπάρχουν.
Γιατί Ελευθερία είναι το δικαίωμα
να είσαι υπεύθυνος κάθε στιγμή.
Ελευθερία είναι το ΧΡΕΟΣ».*

Μίκης Θεοδωράκης

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ
Μίκης Θεοδωράκης

εκδόσεις
ΑΓΚΥΡΑ

Ευχαριστούμε:

Την κυρία Ρένα Παρμενίδου για την αμέριστη βοήθειά της.

Τη Μαργαρίτα Θεοδωράκη και τους συνεργάτες της.

Τον Ευάγγελο Σπύρου για την πολύτιμη συμμετοχή και προσφορά του για την υλοποίηση της έκδοσης, όπως και για την κινέζικη έκδοση.

Τον Πάνο Σαββόπουλο για την πολύπλευρη βοήθεια στην πορεία της καταγραφής.

Τον Ηρακλή Γαλανάκη. Τον Νίκο Μάλλιαρη. Τον Γιάννη Κανελλόπουλο. Τον Γιάννη Φαλκώνη.

Τη Φωτεινή. Τον Παναγιώτη Παναγιωτίδη.

Το κύριο φωτογραφικό υλικό προέρχεται από το αρχείο του Γιώργου Λογοθέτη.

Χρησιμοποιήθηκε, επίσης, φωτογραφικό υλικό:

από το «Αρχείο Μαργαρίτας Θεοδωράκη», από το «Αρχείο Μίκη Θεοδωράκη»,

της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας «Λίλιαν Βουδούρη» στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών,

και από τα αρχεία του Γιώργου Αγορασιάκη, του Πέτρου Πανδή, του Γιάννη Φαλκώνη,

του Γιώργου Θεοδοσιάδη, του Θύμιου Τσικνή, του Βασίλη Μποζίκη, του Θανάση Γιώγλου,

του Νίκου Γροσδάνη και του Πάνου Σαββόπουλου.

Φωτογραφία εξωφύλλου: J.J. GUILLEN (από το αρχείο του Γιάννη Φαλκώνη)

Διόρθωση κειμένων: Όλγα Παλαμήδη

Σελιδοποίηση: Βίκυ Αλεξιάδη

Επεξεργασία φωτογραφιών: Νίκος Αλεξιάδης

Μακέτα εξωφύλλου: Ευθύμης Δημουλάς

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία: GRAFIMA A.E.

© 2025 ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

& ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΓΚΥΡΑ» Δ.Α. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α.Β.Ε.Ε.

Η παρούσα πρώτη έκδοση, Ιούνιος 2025

Λάμπρου Κατσώνη 271 & Γεωργίου Παπανδρέου Άγιοι Ανάργυροι

Τ.Κ. 13562 • Τηλ.: 210 2693800-4 • Fax: 210 2693807

Κεντρικό κατάστημα: ΑΓΚΥΡΑ-ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ, Σόλωνος 124, Αθήνα

Τ.Κ. 10681 • Τηλ.: 210 3837667

e-mail: info@e-agyra.gr • www.e-agyra.gr

ISBN: 978-960-547-708-0

Χώρα προέλευσης: Ελλάδα

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή μέρους ή όλης της έκδοσης, η μεταφορά σε οποιοδήποτε ηλεκτρονικό αποθηκευτικό σύστημα ή αναμετάδοση με οποιαδήποτε μορφή ηλεκτρονικά, μηχανικά, φωτοτυπικά ή άλλα μέσα, χωρίς την προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Ν. 2121/1993, καθώς και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν και στην Ελλάδα.

«Οι δύο νότες του “Zorba’s Dance” από την βραβευμένη με Όσκαρ ταινία “Zorba the Greek” είναι δύο από τις πιο αναγνωρίσιμες μουσικές νότες στον κόσμο και δίνουν στον Μίκη Θεοδωράκη αθανασία».

Guy Wagner, βιογράφος του Μίκη Θεοδωράκη

*Στη μνήμη της μητέρας μου Ασπασίας
και σε όλες τις μητέρες
που έχασαν αγαπημένα πρόσωπα
στον αδελφοκτόνο πόλεμο...*

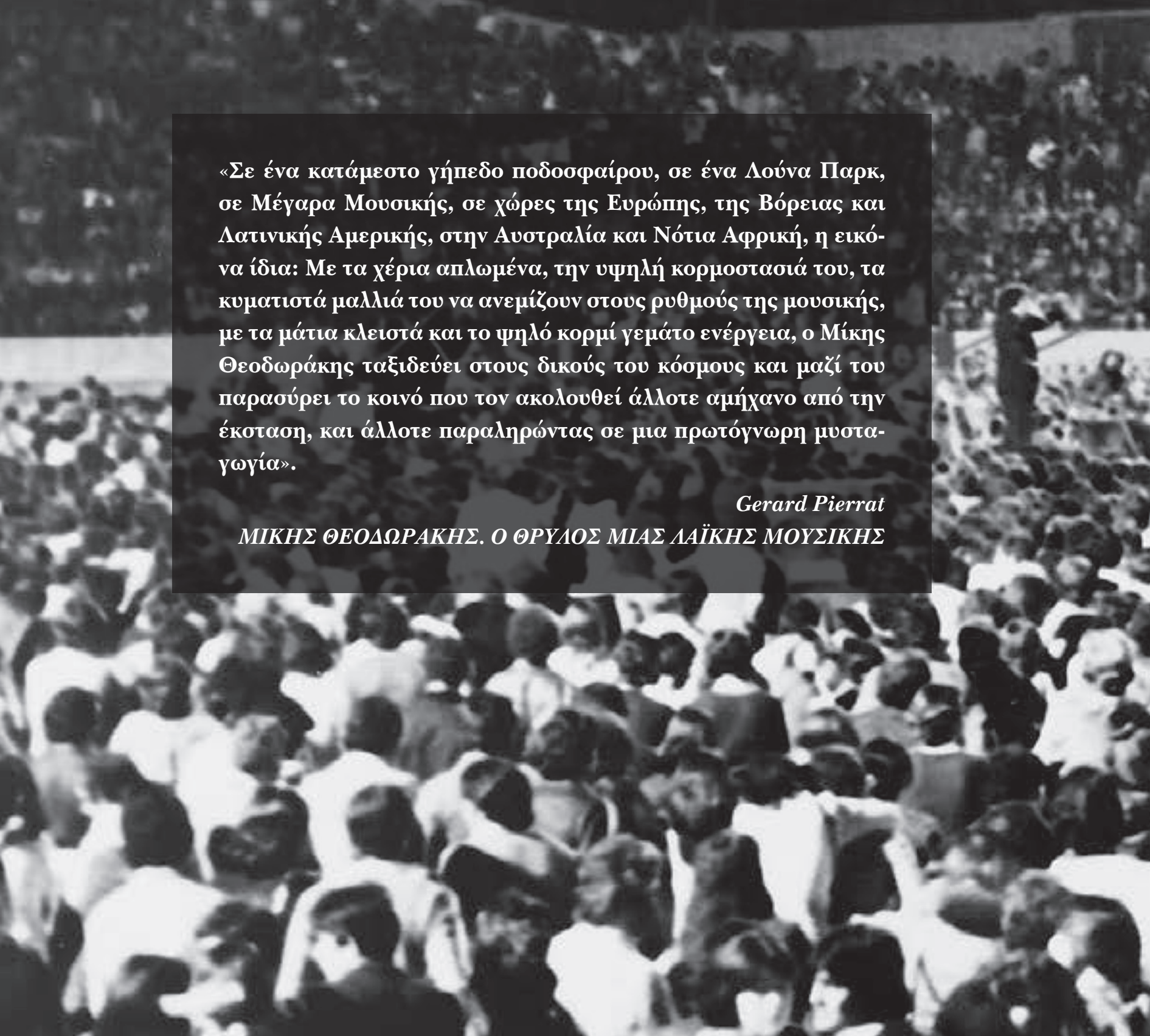

Περιεχόμενα

Πρόλογος: Το Μεγάλο Ταξίδι	15
Η Κρήτη και ο Μίκης Θεοδωράκης	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: 1925-2025. 100 Χρόνια Μίκης Θεοδωράκης	19
Το κυπαρισσάκι του Μίκη	25
Από το Λονδίνο στα Μελίσσια	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: 1925-1950	35
Παιδικά χρόνια	36
15 ετών για το Μέτωπο	40
Το μπλόκο – Γκεστάμπο – «κομπονίστ»!	44
Ο Μίκης και ο Εμφύλιος	47
Στην εξορία – Ικαρία, Ιούνιος 1947	52
Μακρόνησος - 4ο τάγμα	55
Στην Κρήτη	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: 1954-21 Απριλίου 1967	63
Παρίσι – Μόσχα	64
Επιτάφιος	67
Δημοκρατική Νεολαία Λαμπράκη. Πολιτιστική Επανάσταση	69
«Άξιον Εστί» – «Ρωμιούσνη» – «Μαουτχάουζεν»	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Δικτατορία – Ταξίδι στον κόσμο	83
21 Απριλίου 1967 – Αντίσταση	84
Νίκος Γροσδάνης – Η περιπέτεια των δίσκων του Μίκη...	88
Ζάτουνα – Ωρωπός. Το «αντίο» του Χιώτη	90
Παρίσι – Ταξίδι στον κόσμο	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Arja Saijonmaa. Αυστραλία – Λατινική Αμερική	97
Αυστραλία	100
Λατινική Αμερική	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Στην Κούβα με τον Κάστρο. Χυ Καί: Ο Μίκης είναι ο νέος Απόλλωνας	115
Στην Κούβα με τον Κάστρο	116
Στην Κίνα	119
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Ο Μίκης στη Ρωσία	129
Η συνάντηση με τη Νίνο	130
Στην Επίδαυρο	138
Ο Μίκης Θεοδωράκης και η «Δελφική ιδέα»	141

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: Σε Αμερική – Καναδά – Μεξικό	145
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: Στην Τουρκία	151
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Ο Μίκης, το Ισραήλ και οι Παλαιστίνιοι	159
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Ingemar Rhedin. Ο Μίκης είναι εδώ	165
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: Η φιλοσοφική διάσταση στο έργο του Μίκη Θεοδωράκη	169
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ: Το Μέγα Ψέμα και η Κάθαρση	175
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η πορεία με τον Μίκη Θεοδωράκη	183
Προσωπικές εμπειρίες	185
Στη Lund και στην Κοπεγχάγη	185
Συνάντηση στο Τολέδο	188
Ο «Ζορμπάς» στην Πολωνία	189
Όταν η μουσική νίκησε τον θάνατο	191
Η γιορτή του Μίκη στο Μόναχο	193
Ο Guy Wagner και ο Μίκης	194
Στη Νότια Αφρική	197
Ο Μίκης και το Πολυτεχνείο	199
Ο Μίκης επισκέπτεται τον Ζορμπά	201
Συνάντηση με τον Παναγούλη	202
Ο Μίκης και ο Ούλοφ Πάλμε	204
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η μοναδικότητα του Μίκη Θεοδωράκη	207
Θρησκεία μου είναι η Ελλάδα	216
Καταθέσεις για το βιβλίο <i>ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ, ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΜΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ</i>	218
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ: Ο Μίκης και το ποδόσφαιρο	223
Ο Νίκος Μάλλιαρης για τον Μίκη και το ποδόσφαιρο	225
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ	228
Λαϊκή Ορχήστρα «Μίκης Θεοδωράκης»	228
Ο Μίκης Θεοδωράκης για το Mikis Radio	230
Ένα μοναδικό Αρχείο για τον Μίκη Θεοδωράκη	233
Μουσείο «Μίκης Θεοδωράκης» στη Ζάτωνα Αρκαδίας	234
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	235
Το γράμμα στο συρτάρι	236
Το όνειρο	238
Αποφθέγματα Μίκη	241
Ο Μίκης Θεοδωράκης και η Εκκλησία	244
Δύο επιστολές του Μίκη Θεοδωράκη στον Γιώργο Λογοθέτη	246
Ωδή στον Μίκη Θεοδωράκη...	248
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	250

«Σε ένα κατάμεστο γήπεδο ποδοσφαίρου, σε ένα Λούνα Παρκ, σε Μέγαρο Μουσικής, σε χώρες της Ευρώπης, της Βόρειας και Λατινικής Αμερικής, στην Αυστραλία και Νότια Αφρική, η εικόνα ίδια: Με τα χέρια απλωμένα, την υψηλή κορμοστασιά του, τα κυματιστά μαλλιά του να ανεμίζουν στους ρυθμούς της μουσικής, με τα μάτια κλειστά και το ψηλό κορμί γεμάτο ενέργεια, ο Μίκης Θεοδωράκης ταξιδεύει στους δικούς του κόσμους και μαζί του παρασύρει το κοινό που τον ακολουθεί άλλοτε αμήχανο από την έκσταση, και άλλοτε παραληρώντας σε μια πρωτόγνωρη μυσταγωγία».

Gerard Pierrat

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ. Ο ΘΡΥΛΟΣ ΜΙΑΣ ΛΑΪΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Πρόλογος: Το Μεγάλο Ταξίδι

Το Μεγάλο Ταξίδι με τον Μίκη Θεοδωράκη φαντάζει απίστευτο. Αναρωτιέμαι ποιες δυνάμεις μού χάρισαν αυτό το μοναδικό προνόμιο να ζήσω από κοντά το αληθινό παραμύθι με το όνομα «Μίκης Θεοδωράκης». Γιατί πώς αλλιώς εκτός από «**Μοναδικό προνόμιο**» μπορεί να χαρακτηρίσει κανείς τη συμπόρευση με τον Έλληνα που επέζησε από τη γερμανική και ιταλική Κατοχή, τον Εμφύλιο, τις περιόδους σκληρής παρανομίας, τα απάνθρωπα βασανιστήρια, τις διώξεις και φυλακίσεις την περίοδο της Χούντας, αλλά και την καθολική αναγνώριση σε παγκόσμια κλίμακα.

Τα εμπόδια τεράστια. Αμέτρητοι οι Κύκλωπες, οι Λαιστρυγόνες, οι Συμπληγάδες Πέτρες. Όμως ο Μίκης Θεοδωράκης δεν πτοήθηκε ποτέ. Συνέχιζε τον δικό του δρόμο. Θα μπορούσε να ακούσει τις Σειρήνες που του υπόσχονταν δόξα και πλούτο, όπως στο Χόλιγουντ. Όμως ο Μίκης Θεοδωράκης είχε πάρει τις αποφάσεις του: Αντί τον εύκολο δρόμο με τα πλούτη και τη δόξα που μπορούσε να του προσφέρει το θεϊκό χάρισμα της Μουσικής, διάλεξε τις φυλακές, τις διώξεις, το συνεχές πάλεμα με τον Χάρο. Πίστευε ότι ο δύσβατος δρόμος ήταν μονόδρομος για να μην προδώσει τη συνείδησή του. Για να μην προδώσει το ΧΡΕΟΣ και το ΚΑΘΗΚΟΝ να συνδυάσει τη μουσική του διάνοια με τη δράση για τα μεγάλα ανθρώπινα ιδανικά, οποιοδήποτε και να ήταν το κόστος!

Στο βιβλίο αυτό θα προσπαθήσω να καταγράψω εμπειρίες που έζησα μαζί του. Εμπειρίες που αναδεικνύουν το μέγεθος της Δημιουργίας του, αλλά και τον απλό Έλληνα πολίτη που ήθελε να τον αποκαλούν με το μικρό του όνομα. «Γεια σου, Μίκη!» Μέρος του μεγαλείου του, η επιθυμία του να είναι «ένας από το πλήθος», όπως επισημαίνει ο καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Χρίστος Τσολάκης:

«Πάνω απ' όλα ο Θεοδωράκης είναι ο ελεύθερος άνθρωπος, πράγμα σπάνιο για τον αιώνα μας και για όλους τους αιώνες».

Γιώργος Λογοθέτης

Ο Μίκης με τον Περιφερειάρχη Κρήτης Σταύρο Αρναουτάκη

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ στο Τολέδο, Μίκης Θεοδωράκης,
Νίκος Καζαντζάκης, Ελ Γκρέκο.
<https://tinyurl.com/3j26jzjv>

Η Κρήτη και ο Μίκης Θεοδωράκης

«Το γεγονός ότι κατάγομαι από την Κρήτη βαραίνει πολύ μέσα μου, και θέλω προσπάθεια μεγάλη για να παραμείνω πεισματικά, αμετανόητα και πάντα Κρητικός».

Μίκης Θεοδωράκης

Χαιρετισμός

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη γέννηση του Μίκη Θεοδωράκη και η σκέψη μας συνεχίζει να αναπολεί, να υμνεί και να τιμά τον παγκοσμίου φήμης μουσουργό. Η προσφορά του ανεκτίμητη και χωρίς σύνορα, διεμβολίζει τον χρόνο και ταξιδεύει στο μέλλον, έχοντας πάντα στο επίκεντρο τον άνθρωπο.

Το βιβλίο του Γιώργου Λογοθέτη αποτυπώνει με απλότητα και καθαρότητα τη διεθνή μορφή του Μίκη, που αγάπησε με πάθος τη μουσική, που αγωνίστηκε με αυταπάρνηση για την ελευθερία, που υπηρέτησε αγόγγυστα τη δημοκρατία.

Ο συγγραφέας ζωντανεύει στιγμές από την πολυτάραχη ζωή του αγαπημένου μας συνθέτη και μας δίνει την ευκαιρία να ακολουθήσουμε τον Μίκη στον γύρο του κόσμου, διατρέχοντας έναν αιώνα. Από τη Χίο και την Κρήτη, στο Παρίσι και στη Μόσχα. Από την Ευρώπη και την Ασία, στην Αυστραλία και στη Λατινική Αμερική.

Ο Γιώργος Λογοθέτης καταγράφει στιγμιότυπα από τη γνωριμία του αγαπημένου μας δημιουργού με ανθρώπους που σημάδεψαν την ιστορία του 20ού αιώνα και γεμίζει τις καρδιές μας με περηφάνια και αισιοδοξία. Παράλληλα, μας θυμίζει πως η πίστη στον άνθρωπο και η προσήλωση στην αλήθεια αποτελούν τη βάση για την ουσιαστική πρόοδο και εξέλιξη της κοινωνίας μας, όπως έλεγε και ο Ουρανομήκης μας! Ευχόμαστε το βιβλίο να είναι καλοτάξιδο!»

Σταύρος Αρναουτάκης, Περιφερειάρχης Κρήτης

* Στο νησί της Λευκάδας, όπου γεννήθηκε ο Γιώργος Λογοθέτης, κατέφυγαν στα μέσα του 15ου αιώνα οικογένειες από την Κρήτη, όπου ίδρυσαν οικισμούς με το όνομα Σφακιώτες. Το εθνικό φρόνημα των «Σφακισάνων» εναντίον των Ενετών εξυμνεί ο εθνικός ποιητής Αριστοτέλης Βαλαωρίτης στο περίφημο ποίημά του «ΦΩΤΕΙΝΟΣ Ο ΖΕΥΓΟΛΑΤΗΣ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1925-2025

100 Χρόνια Μίκης Θεοδωράκης

«Όλη τη ζωή μου τη μοίρασα σε αγώνες και σε μουσική. Και είναι οι αγώνες και η μουσική τόσο δεμένα πια μέσα μου, ώστε δεν μπορώ να φανταστώ ούτε αγώνες χωρίς τραγούδι, ούτε τραγούδι χωρίς αγώνα».

«Έταξα, μοναδική αποστολή στον εαυτό μου, να κλείσω την πληγή που άνοιξε ο Εμφύλιος πάνω στο κορμί της πατρίδας μου. Για την αναγέννηση της Πατρίδας είμαι έτοιμος να δώσω το χέρι και να ξεχάσω για πάντα τα απάνθρωπα μαρτύρια και τις εξορίες. Αλλιώς δεν θα μπορούσα να ζήσω...»

Μίκης Θεοδωράκης

«Κανένας συνθέτης στην παγκόσμια ιστορία δεν έχει γίνει τόσο διάσημος εν ζωή. Δεν υπάρχει κανένα ιστορικό προηγούμενο, όχι μόνο για συνθέτη, αλλά και για πνευματικό άνθρωπο που να έχει δεχτεί τέτοιες και τόσες τιμές εν ζωή από κράτη και κυβερνήσεις, διεθνείς οργανώσεις και κινήματα, επιστημονικά και πολιτιστικά ιδρύματα και φορείς όπως ο Μίκης Θεοδωράκης».

Holst Gail

Το κείμενο αυτό της Holst Gail, καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Cornell στις Η.Π.Α., θα μπορούσε από μόνο του να είναι αρκετό για να περιγράψει κάποιος το έργο του Μίκη Θεοδωράκη. Όμως η Holst Gail δεν είναι η μόνη. Την ίδια άποψη εξέφρασαν πολλοί ερευνητές του έργου του Μίκη Θεοδωράκη στην Ελλάδα και σε διάφορες χώρες του κόσμου.

Ο ίδιος συγκλονίστηκα όταν σε ηλικία 18 ετών για πρώτη φορά ήρθα σε επαφή με το μνημειώδες έργο «ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ». Ήταν το 1962 όταν ταξίδεψα από το χωριό Άγιος Πέτρος Λευκάδας στην Αθήνα, παρασυρμένος από τα κύματα της μετεμφυλιακής εποχής. Εκεί ξαφνικά βρέθηκα σε ένα «κρυφό περιγιάλι» που τα κύματα γεννούσαν ήχους μαγευτικούς. Ήχους που σαν τα τραγούδια από τις Σειρήνες του Οδυσσέα με μάγεψαν και με κράτησαν κοντά τους μια ολόκληρη ζωή.

Μίκης Θεοδωράκης και Γιώργος Λογοθέτης

Ο Μίκης Θεοδωράκης για τον Γιώργο Λογοθέτη.

Ηταν Οκτώβρης του 1962 όταν ήρθα για πρώτη φορά σε επαφή με τον Μίκη Θεοδωράκη και το έργο του. Ήταν στο Θέατρο Καλουτά, στην Αθήνα, όταν ο Μάνος Κατράκης είχε ανεβάσει το έργο του Μίκη Θεοδωράκη «ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ».

Ένα έργο που ο Μίκης θεωρούσε ως το πλέον σημαντικό του, για το οποίο ο Κώστας Γεωργουσόπουλος γράφει:

«Είναι η συνέχεια των έργων των μεγάλων Ελλήνων τραγικών όπως ο Αισχύλος, ο Ευριπίδης, και ο Σοφοκλής».

Ονόματα που έχουν καταγραφεί ως «φαινόμενα» στην Ιστορία της ανθρωπότητας! Ένα τέτοιο «φαινόμενο» είναι και ο Μίκης Θεοδωράκης σύμφωνα με όσους έχουν συνεργαστεί μαζί του και έχουν ερευνήσει το έργο του. Ένα φαινόμενο μοναδικό. Ένα «Δώρο Θεού» όπως τον ονόμασε ο πρώην υπουργός Πολιτισμού της Γαλλίας Τζακ Λανγκ.

Τι σημαίνει όμως η λέξη «φαινόμενο»; Φαινόμενο είναι κάτι απίθανο, το ασύνηθες, το παράδοξο, το μοναδικό, το φανταστικό, το υπερφυσικό. Κάτι που μοιάζει ακόμα και με θαύμα!

Πολλοί στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες έχουν προσπαθήσει να ερευνήσουν, να αναλύσουν και να καταγράψουν το έργο του Μίκη Θεοδωράκη. Με πρώτο τον Γιάννη Ρίτσο, παραδέχτηκαν ότι:

«Όλα στον Μίκη είναι Μεγάλα. Όλα είναι στον Υπερθετικό βαθμό. Ότι κι αν γράψει κανείς γι' αυτόν, υπολείπεται από την πραγματικότητα».

Το «φαινόμενο» έχει πολλές ανεξήγητες πλευρές που καθιστούν αδύνατη μια ολοκληρωμένη καταγραφή και κατ' επέκταση μια ολοκληρωμένη εικόνα του παγκόσμιου Έλληνα. Αν ζούσε ο Καζαντζάκης, ίσως προσπαθούσε να εξηγήσει το «φαινόμενο» με τη βοήθεια της Μεταφυσικής, αφού ο βασικός κανόνας του Καζαντζάκη ήταν να συνάπτει την πραγματικότητα με τον μύθο.

Σε αυτό που συμφωνούν όλοι είναι ότι η ζωή και το έργο του Μίκη Θεοδωράκη ξεφεύγει από τους κανόνες της λογικής, είτε αυτό έχει σχέση με το τεράστιο έργο του, είτε πολλές φορές με «ανεξήγητα» γεγονότα και καταστάσεις, που πολλές φορές του έσωσαν τη ζωή. Ο ίδιος τόνιζε συχνά:

«Ζω κατά λάθος... Θα έπρεπε να είχα πεθάνει το 1944 όταν οι σύντροφοι με έστησαν στον τοίχο».

Η σκηνή είχε παραμείνει ζωντανή στη μνήμη του και δεν ήταν λίγες οι φορές που είχε την ανάγκη να την επαναλαμβάνει:

«Στις συγκρούσεις με τους Άγγλους τον Δεκέμβρη του 1944, σε ηλικία 19 ετών, λοχαγός στον εφεδρικό ΕΛΑΣ, εξέφρασα αντίθετη άποψη από την ηγεσία. Η αντίδραση ήταν άμεση. Καταδικάστηκα σε θάνατο, οι σύντροφοι με έστησαν στον τοίχο και ετοιμάζαν το εκτελεστικό απόσπασμα. Όμως σώθηκα διότι μια βόμβα από αγγλέζικο αεροπλάνο έπεσε κοντά και όλοι διασκορπίστηκαν. Είχε επέμβει ο προστάτης μου, ο Αρχάγγελος Μιχαήλ...»

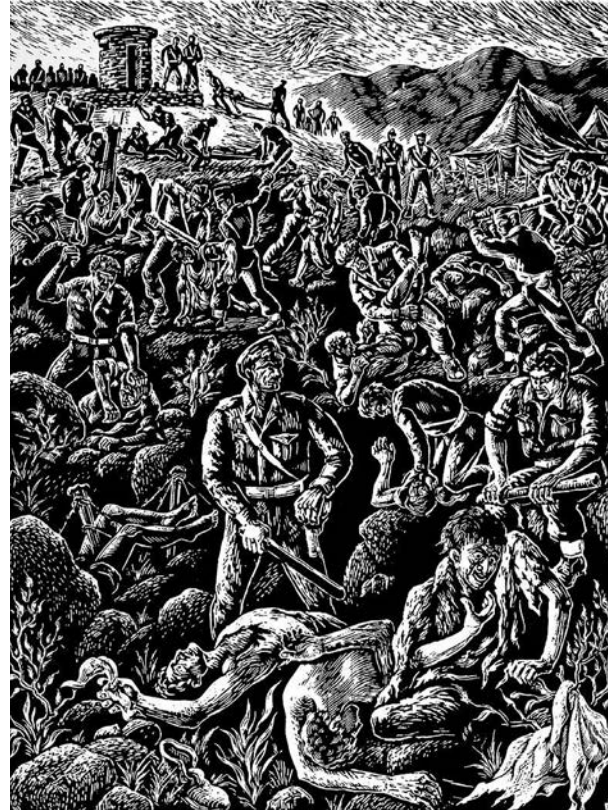

Το κυπαρισσάκι του Μίκη

Στο Κοιμητήρι του Γαλατά στα Χανιά της Κρήτης, αναπαύεται ο Μίκης Θεοδωράκης, κοντά στα αγαπημένα του πρόσωπα: Στον πατέρα του Γιώργο και στη μητέρα του Ασπασία. Εκεί κοντά και το πατρικό σπίτι με το κυπαρισσάκι που φύτεψαν οι γονείς του και του έδωσαν το όνομα «Μίκης». Η ιστορία για το μικρό κυπαρίσσι που έσωσε τη ζωή του Μίκη Θεοδωράκη μοιάζει με ένα ωραίο όνειρο, που όμως ήταν πραγματικότητα, όπως μου το περιέγραψε ο ίδιος σε μια από τις συνομιλίες που είχαμε στη Στοκχόλμη (29.11.1987).

«Αθήνα, παραμονή Πρωτοχρονιάς του 1948, με συνέλαβαν μαζί με άλλους και μας έστειλαν για εξορία στο νησί Ικαρία. Τον Νοέμβρη του 1948 με μετέφεραν στο στρατόπεδο συγκεντρώσεων στο νησί Μακρόνησος, όπου μας περίμεναν φρικτά βασανιστήρια».

Τους επόμενους μήνες ο Μίκης Θεοδωράκης και χιλιάδες άλλοι έζησαν την «**επίγεια κόλαση**», όπως την κατέγραψε ο συγγραφέας και ζωγράφος Γιώργος Φαρσακίδης.

«Μακρόνησος» του Γιώργου Φαρσακίδη

Για εκείνη τη φοβερή περίοδο, ίσως τη δυσκολότερη της ζωής του, ο Μίκης γράφει στην αυτοβιογραφία του *ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ*:

«Μια ομάδα βασανιστών έπεσε πάνω μου. Καθώς με χτυπούσαν, ούρλιαζαν. Θα υπογράψεις ρε;

Γύρω μου έβλεπα ανοιγμένα κρανία, ματωμένα γεννητικά όργανα, παραμορφωμένα πρόσωπα. Και άκουγα. Άκουγα τα θύματα που βγάζανε κραυγές σαν ζώα που τα σφάζουν.

Σιγά σιγά η χαράδρα γέμιζε με σώματα λουσμένα στο αίμα. Κάποιος φώναξε:

– Τι γίνεται ρε με τον ψηλό; Βάλτε τον κάτω.

Με γυρνάνε με την πλάτη καρφωμένη στο χτώμα. Καθώς ο βασανιστής Λώρης χορεύει πάνω μου άρχισα να ξερνάω αίμα.

Είχα γίνει όλος μια πληγή. Ο στραγγαλιστής ο Λώρης μου αρπάζει το πόδι, το σηκώνει ψηλά και ο ασύλληπτος πόνος που ακολούθησε από το σπάσιμο με βοήθησε να λιποθυμήσω».

Όταν μετέφεραν τον Μίκη με φορείο, ο καθηγητής Δ. Δεσποτόπουλος, κρατούμενος και αυτός στη Μακρόνησο, είπε σε έναν αξιωματικό:

«Σας καθιστώ υπεύθυνο για αυτό το παιδί. Στο χτυπημένο του κεφάλι κρύβεται ένα μυαλό γεμάτο νότες...»

Ο καθηγητής Δεσποτόπουλος είχε συνειδητοποιήσει κάτι που φαντάζει απίστευτο: Ότι σε εκείνο τον Γολγοθά όπου βασίλευε ο τρόμος και οι κραυγές των βασανισμένων, ο Μίκης Θεοδωράκης έγραφε Μουσική! Η «Πρώτη Συμφωνία» είναι βασισμένη σε εκείνη τη φοβερή περίοδο στη Μακρόνησο. Μουσική που εκφράζει την ασύλληπτη απόγνωση, την απελπισία, αλλά συγχρόνως την ελπίδα και την αισιοδοξία.

«Τα συμφωνικά μου έργα που εμπνεύστηκα την περίοδο της Κατοχής προειδοποιούν για τα εφιαλτικά αποτελέσματα του πολέμου και καταγγέλλουν την ανοησία, την ανευθυνότητα και την ανικανότητα του ανθρώπου να αντισταθεί στα κέντρα εξουσίας από τα οποία εκπορεύονται τα ανεπανόρθωτα δεινά».

Την ίδια μέρα που ο Μίκης βασανιζόταν στη Μακρόνησο, οι γονείς του στο χωριό Γαλατά διαισθάνθηκαν τον κίνδυνο, όπως το περιέγραψε αργότερα ο πατέρας του στον Μίκη:

«Εκείνο το βράδυ φυσούσε φοβερός αέρας και το κυπαρισσάκι που είχαν φυτέψει οι γονείς μου και του έδωσαν το όνομα “Μίκης” κόντευε να ξεριζωθεί. Οι γονείς μου αισθάνθηκαν ότι κινδυνεύω, βγήκαν έξω αφηφώντας τη βροχή και την θύελλα για να κρατήσουν το κυπαρισσάκι όρθιο. Φανταστείτε την εικόνα: Σκοτάδι, βροχή, φοβερός άνεμος και οι γονείς μου να κρατάνε όρθιο το κυπαρισσάκι.

Την επόμενη μέρα ο πατέρας μου πήρε το πλοίο για την Αθήνα. Ήταν Απρίλης 1949, όταν με πήγαιναν με το πλοίο στο Λαύριο και μετά στο 401 στρατιωτικό νοσοκομείο. Εκεί ήρθε ο πατέρας μου να με βρει, αλλά δεν με γνώρισε. Ήμουν παραμορφωμένος από τα βασανιστήρια. Όταν όμως είδαν ξανά τα χαρτιά, με πλησίασε και με γνώρισε. Από την απόγνωση ήθελε να αυτοκτονήσει...

Όμως εγώ όταν είδα τον πατέρα μου, οι μηχανισμοί της σωτηρίας μου ενεργοποιήθηκαν και κατάφερα να συνέλθω. Αν δεν ερχόταν ο πατέρας μου, θα ήμουν νεκρός. Όμως επέζησα χάρη στη δική του τη διαίσθηση και τη φοβερή του αγάπη...»

Η ιστορία με το κυπαρισσάκι του Μίκη ήρθε στον νου μου στο Κοιμητήρι του Γαλατά όταν στις 4 Σεπτέμβρη του 2021 τον συνοδεύσαμε στο τελευταίο του ταξίδι από τον Γαλατά των Χανίων. Μερικές μέρες από την επιστροφή μας στη Θεσσαλονίκη, χτύπησε το τηλέφωνο.

«Άνοιξε η διαθήκη του Μίκη. Αναφέρεται και σε εσένα...»

Η συγκίνηση ήταν μεγάλη. Ξαφνικά η σκέψη μου ταξίδεψε στην τελευταία μας συνάντηση, όταν ο Μίκης μου είχε δείξει έναν φάκελο με τη φράση:

«Εδώ τα έχω γράψει όλα!»

Ήταν η διαθήκη του, που μου είχε δείξει με νόημα, χωρίς εγώ να είχα καταλάβει τότε τι εννοούσε. Θυμάμαι όμως το ήρεμο βλέμμα του και τη χαρακτηριστική κίνηση όταν μου έδειξε τον φάκελο.

Είναι στιγμές που δύσκολα περιγράφονται. Γιατί πώς να περιγράψεις τα συναισθήματα που σε κυριεύουν όταν μέσα σε λίγες γραμμές ο Μίκης Θεοδωράκης δικαιώνει τη δική μου στάση ζωής για τον ίδιο και το έργο του; Όταν στη διαθήκη γράφει:

«Θα ήθελα να προστατευθούν... στην συνέχιση του έργου τους... χωρίς κανένα εμπόδιο... με ό,τι έχουν δημιουργήσει ή θα δημιουργήσουν στο μέλλον... με όποιο τρόπο κρίνουν με την αυτονόητη προϋπόθεση της ποιότητας, αξιοπρέπειας και σεβασμού των ιδεών που υπηρέτησα όλη μου τη ζωή... Ενδεικτικά αναφέρω τους φίλους Αστέρη Κούτουλα, Γιώργο Σγουράκη, Γιώργο Λογοθέτη και Γιώργο Αγοραστάκη».

Ο Αστέρης Κούτουλας γεννήθηκε το 1960 στη Ρουμανία, γιος Ελλήνων πολιτικών προσφύγων. Το 1968 μετακόμισε με την οικογένειά του στην Ανατολική Γερμανία. Σπούδασε στη Δρέσδη και στη Λειψία Γερμανική Φιλολογία, Ιστορία της Φιλοσοφίας και Σκηνοθεσία. Μετάφρασε στη γερμανική γλώσσα έργα των Καβάφη, Σεφέρη, Ρίτσου, Ελύτη κ.ά. Το 1980 ξεκίνησε η συνεργασία του με τον Μίκη Θεοδωράκη. Το 1998 εκδόθηκε το βιβλίο του *Εργογραφία του Μίκη Θεοδωράκη*. Άρχισε να συγκεντρώνει υλικό για τον Μίκη και το έργο του από το 1986. Πρόκειται για ένα τεράστιο οπτικοακουστικό υλικό από συναυλίες και άλλες δραστηριότητες του Μίκη σε διάφορες χώρες του κόσμου. Περισσότερα στην ιστοσελίδα <https://mikisguide.gr/>.

Ο Γιώργος Σγουράκης (1946-2024) ήταν τηλεοπτικός παραγωγός της εκπομπής **«Μονόγραμμα»**. Η εκπομπή προβάλλεται επί σειρά ετών στην κρατική τηλεόραση και έχει καταγράψει περίπου 400 προσωπικότητες των τεχνών και των γραμμάτων

Ο Αστέρης Κούτουλας με τον Μίκη στα Σκόπια

Με τον Γιώργο Αγοραστάκη

Με τον Γιώργο Σγουράκη

που διαθέτει η Ελλάδα. Το αρχείο του Γιώργου και της Ηρούς Σγουράκη αποτελεί μέρος της εθνικής μας κληρονομιάς.

Με την Ηρώ Σγουράκη δημιούργησε το κινηματογραφικό ντοκουμέντο «Μίκης Θεοδωράκης, αυτοβιογραφία». Πρόκειται για κινηματογραφική καταγραφή της ζωής και του έργου του Μίκη από το 1983 έως το 2005. Στην ολοκληρωμένη μορφή της ταινίας ενσωματώθηκε λεύκωμα με δύο ψηφιακούς δίσκους (DVD) διάρκειας πέντε ωρών (εκδόσεις ΑΡΧΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ).

Ο Γιώργος Αγοραστάκης είναι πρόεδρος στον Παγκρήτιο Σύλλογο Φίλων Μίκη Θεοδωράκη. Δημιουργός και διαχειριστής του ΟΔΗΓΟΥ-ιστοσελίδας <https://mikisguide.gr/> αφιερωμένης στον Μίκη Θεοδωράκη και στο έργο του. Για τον ΟΔΗΓΟ και το περιεχόμενο θα γίνει ειδική αναφορά στο τέλος του βιβλίου.

Το βιβλίο αυτό με τίτλο *Ο Παγκόσμιος Μίκης Θεοδωράκης* είναι αφιερωμένο στις επόμενες γενιές που θα αναζητήσουν «πρότυπα ζωής». Στις σελίδες του θα προσπαθήσω να καταγράψω τις απόψεις και άλλων που με βάση τις δικές τους εμπειρίες και έρευνες θα δώσουν απαντήσεις στο ερώτημα γιατί θεωρούν τον Μίκη Θεοδωράκη «Φαινόμενο».

Πρόκειται για πρόσωπα όπως η Κινέζα Ελληνίστρια-καθηγήτρια της Ελληνικής Γλώσσας και μεταφράστρια κυρία Xu Kai, ο Guy Wagner, ο πρώτος βιογράφος του Μίκη Θεοδωράκη, καθηγητής από το Λουξεμβούργο, η Φινλανδή ερμηνεύτρια Arja Saijonmaa, ο Σουηδός καθηγητής και μεταφραστής του «ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ» Ingemar Rhedin, η Γεωργιανή καθηγήτρια Λογοτεχνίας στην Ακαδημία Επιστημών Τιφλίδας κυρία Νίνο Σοζασβίλι, ο Τούρκος συνθέτης και συγγραφέας Ζουλφί Λιβανελί κ.ά.

Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ

Μίκης Θεοδωράκης

Στο βιβλίο αυτό προσπάθησα να καταγράψω εμπειρίες που έζησα μαζί του. Εμπειρίες που αναδεικνύουν το μέγεθος της Δημιουργίας του, αλλά και τον απλό Έλληνα πολίτη που ήθελε να τον αποκαλούν με το μικρό του όνομα. «Γεια σου, Μίκη!» Μέρος του μεγαλείου του, η επιθυμία του να είναι «ένας από το πλήθος», όπως επισημαίνει ο καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Χρίστος Τσολάκης: «Πάνω απ' όλα ο Θεοδωράκης είναι ο ελεύθερος άνθρωπος, πράγμα σπάνιο για τον αιώνα μας και για όλους τους αιώνες».

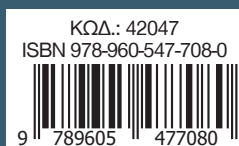
Γιώργος Λογοθέτης

«Ο Γιώργος Λογοθέτης τήμησε την Φιλία! Κι αυτό είναι ουσιώδες, σημαντικό, υπέροχο, αν σκεφτείς πόσο οι συνθήκες διαλύουν ανθρώπους και σχέσεις ανθρώπων...

... Τα γεγονότα που περιγράφει τα ζήσαμε μαζί, αλλά και μαζί με χιλιάδες και χιλιάδες άλλους που ευτυχίσαμε να μας φορτώσει η Μοίρα δύσκολες και κάποτε κορυφαίες και κρίσιμες στιγμές...

Αυτή είναι η Ελλάδα. Κι εμείς έτσι την ζήσαμε. Και το βιβλίο του Γιώργου Λογοθέτη είναι ένας καθρέπτης για να δουν οι Έλληνες τα πρόσωπά τους».

Μίκης Θεοδωράκης

εκδόσεις
ΑΓΚΥΡΑ
www.e-agyra.gr